

Většina lidí se může obrátit na svou vládu s žádostí o ochranu svých práv. Uprchlíci nikoliv. Jejich vlády občas samy porušují lidská práva a nemohou nebo nechtějí ochránit před porušováním práv spáchaných jinými subjekty.

Odpradávně museli tito lidé hledat útočiště a opouštět své domy. Mířili do jiných míst, aby unikli pronásledování, ozbrojeným konfliktům nebo politickému násilí. To se stávalo prakticky ve všech koutech světa. Problém uprchlíků těsně souvisí s dodržováním lidských práv. Porušování lidských práv je nejenom jedním ze základních důvodů útěku lidí z vlastní země, ale také základní příčinou odmítnutí vrátit se do původních míst osídlení.

Dnes, po sjednocení Evropských států, mnohé konflikty minulého desetiletí utichly, ale objevila se nová ohniska jako například Irák, Dárfur či neutichající osvobozenecký boj Palestinců. Mimo to, světové společenství ještě nevypracovalo mechanismus jak zabránit válkám v budoucnosti. Proto jedním z nejaktuálnějších problémů současného mezinárodního práva je zdokonalování zásad a mechanismů ochrany práv a zájmů uprchlíků, které jsou oběťmi nestability a nesvárů ve světovém společenství.

Tyto faktory nutí znovu přehodnocovat právní zásady a právní nástroje jejich realizace, zabezpečující uprchlíkům právo na samostatný život a ten rozsah oprávnění, který byl stanoven mezinárodními dohodami a smlouvami. Základem takového mechanismu musí být zásady, které zabezpečují mezinárodní ochranu, hospodářskou nezávislost, dobrovolnost návratu.

Základní změny, sociální a hospodářské reformy a jiné události ve světě a zejména ve Střední Asii předurčily přechod k novému období společenského vývoje, které lze charakterizovat zostřením národnostních, náboženských, sociálních a jiných forem konfliktu ve společnosti. Strategická poloha regionu Střední Asie, kde se kříží geopolitické zájmy hlavních velmocí, bohaté zásoby vody a nerostných surovin, poloha na hranici evropské, islámské a buddhistické civilizace je důvodem zranitelnosti středoasijských států. „Perestrojka“ v Sovětském Svazu nastartovala proces osamostatnění jednotlivých republik bývalého SSSR a zemí socialistického bloku. Mnohé národnostní problémy, které zůstaly nevyřešeny, způsobily vznik mezinárodních nesvárů a rozpoutaly konflikty a rozsáhlé války na obrovském území Evropy a Asie: Náhorní Karabach, Gruzínsko-abcházská válka, Čečensko, Tádžikistán, Jugoslávie aj. Stále pokračuje válka v Afganistánu. Ve středoasijských zemích dostal nejhorší podobu konflikt v Republice Tádžikistán, který se zvrhl v občanskou válku. Válku způsobily nevyřízené politické, hospodářské, kulturní, územní, národnostní a jiné spory. Sama válka dala zrod velkému množství dalších problémů. Nejpodstatnějším z nich je problém nedodržování práv, svobod a

zájmů jednotlivce, etnické, náboženské části nebo celého národa, zostření ekonomických problémů v zemi.

Strach o svůj život a o život a budoucnost svých příbuzných podněcuje lidi k opouštění míst trvalého bydliště. Z toho potom roste problém uprchlíků. Tragédie postavení uprchlíků spočívá v tom, že se tito lidé v mnoha případech zachraňují před válkou, pronásledováním a diskriminací útekem. Opouštějí rodnou zem bez prostředků na existenci, na nových místech nemají příbuzné ani bydlení. Být uprchlíkem znamená žít ve vyhnanství a být závislý na jiných, pokud jde o zabezpečení předmětů první potřeby jako potraviny, oděvy a obydlí.

Myslím, že ochrana uprchlíků je spíše problémem sousedních států jednoho regionu. Ani jeden stát není pojištěn před případným proudem uprchlíků. Na druhé straně efektivní ochrana práv uprchlíků v současných podmínkách v jednotlivých zemích souvisí zejména se zabezpečením normativní báze ochrany práv uprchlíků, mechanismů uplatňování mezinárodních a vnitřních norem v oblasti ochrany práv uprchlíků či přijetí vhodných rozhodnutí týkajících se uprchlíků.

Proto primárního významu nabývá provedení hloubkového vědeckého výzkumu v oblasti mezinárodní ochrany práv uprchlíků, který dále umožňuje postihnout podstatu problému uprchlíků v regionu Střední Asie. Lze si rovněž ujasnit, pomocí jakých nástrojů nachází svou úpravu ochrana práv a zájmů uprchlíků v zemích Střední Asie.

Cíle a úlohy výzkumu. Základním cílem výzkumu je analýza platného mezinárodního práva v oblasti ochrany práv uprchlíků a prostudování vnitřních mechanismů uplatnění mezinárodních standardů ochrany práv uprchlíků v čtyřech státech regionu Střední Asie.

Ve shodě se stanoveným cílem jsou úkoly této práce následující:

- Přehled vývoje a vytvoření mezinárodního systému ochrany práv uprchlíků;
- Analýza existujících mezinárodních právních mechanismů ochrany práv uprchlíků;
- Výzkum obsahu základních norem Úmluvy o právním postavení uprchlíků a Protokolu týkajícího se právního postavení uprchlíků jako normativních základů mezinárodní ochrany uprchlíků;
- Výzkum mechanismu realizace principu non-refoulement;
- Analýza regionálních mechanismů ochrany práv uprchlíků;
- Vysvětlení role Úřadu Vysokého komisaře OSN pro Uprchlíky a jeho vkladu a pomoci při řešení problému uprchlíků;
- Analýza trendů vývoje proudů uprchlíků v regionu Střední Asie;
- Prostudování vnitřních mechanismů uplatnění mezinárodních standardů ochrany práv uprchlíků a existující národní legislativy v zemích Střední Asie
- Objasnění existujících problémů týkajících se ochrany práv uprchlíků v zemích Střední Asie;

- Vypracování zdůvodněných závěrů, návrhů a doporučení pro zdokonalení mechanismů ochrany práv uprchlíků v národních zákonodárstvích středoasijských republik v souladu s universálními koncepcemi ochrany práv uprchlíků.

Struktura disertace. Disertační práce je kromě úvodu a závěru tématicky rozdělena do dvou částí.

První část je zaměřena na rozbor mezinárodních mechanismů ochrany práv uprchlíků. Vysvětluje vývoj mezinárodního systému ochrany uprchlíků, pojmenovávají se existující universální a regionální smlouvy, rozvíjejí se základní principy ochrany práv uprchlíků existující v rámci Úmluvy roku 1951 a Protokolu roku 1967, včetně realizace principu non-refoulement. Zvláštní paragraf je věnován činnosti UNHCR, která od vzniku své existence hraje nemalou roli v systému ochrany práv uprchlíků.

Druhá část shrnuje ochranu práv uprchlíků v kontextu regionu Střední Asie. V ní se uvádějí společné prvky rozvoje států, trendy vývoje proudů uprchlíků v regionu. Zvláštní paragrafy jsou věnovány vnitřním mechanismům ochrany práv uprchlíků v každém ze států regionu. V nich se uvádí základní informace o situaci nucené migrace v každém státu, právní základy ochrany uprchlíků, základy definování a právního postavení uprchlíka, azylové řízení a praxe uplatnění legislativy o uprchlících v příslušné zemi. Na závěr jsou uvedeny návrhy na zlepšení ochrany práv uprchlíků ve státech Střední Asie.

Metodologická a teoretická základna výzkumu. Kritika literatury. V práci byly použity především následující vědecké metody výzkumu: systémová analýza, teoretická logika a komparace práva. Teoretickým základem výzkumu jsou vědecké práce právníků a odborníků z praxe.³ V disertaci byly použity výzkumy z oblasti politické nauky, sociálních věd, filosofie a práva.

Pro výzkum ochrany práv uprchlíků v regionu byly použity komentáře k legislativě o uprchlících, vypracované Regionálním střediskem pro migraci a uprchlíky v Biškeku v roce 2003.⁴ Během práce autorka také používala výsledky sociologických výzkumů, materiály Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky v zemích Střední Asie, zdroje státních migračních úřadů, mezinárodní smlouvy v regionu Společenství nezávislých států. Znalost místního prostředí umožnila opřít se i o praxi soudů v zemích regionu.

Dále byly použity oficiální internetové zdroje Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, jiné organizace OSN působící v oblasti ochrany práv uprchlíků. Jako standardní báze disertačního výzkumu byli použity mezinárodní i regionální právní smlouvy, legislativa Republiky Tádžikistán, Republiky Uzbekistán, Republiky Kyrgyzstán a Republiky Kazachstán. Během komparativní analýzy zákonodárství autorka použila legislativu o uprchlících České republiky aj. Pro dokreslení maximálně

³ Jílka D., Gaje S. Goodwin-Gilla, Čepelky Č., Šturmy P, A.B. Novickogo, S.S. Alekseeva, Grigorivečeva K. V., Kurica A. a jiných.

⁴ Komentář k legislativě o uprchlících, vypracované Regionálním střediskem pro migraci a uprchlíky, Biškek, 2003

reálného postavení uprchlíků byly na některých místech použity neoficiální zdroje – informace od soudců, advokátů či samotných uprchlíků, kteří žádali o utajení své identity.

Avšak musíme zdůraznit, že absence vědeckých prací a odborných monografií v oblasti výzkumu ochrany práv uprchlíků ve státech Střední Asie způsobila problémy při všestranné a kritické vědecké analýze daného tématu.

Aprobace (vyzkoušení) výsledků výzkumu. Materiály výzkumu zazněly v podání autorky na vědeckých seminářích a mezinárodních konferencích.⁵ Výsledky provedeného výzkumu byly publikovány v článcích a tezích.⁶